

JULIEN OFFRAY DE LA METTRIE

Ihmiskasvi: Ensimmäinen luku

Alamme havaita Luonnon yksimuotoisuuden; nämä toistaiseksi vielä heikot valonsäteet ovat luonnonhistorian tutkimuksen ansiota; mutta miten pitkälle tämä yksimuotoisuus ulottuu?

Varokaamme liioittelemasta Luontoa: ei se niin yksimuotoinen ole, ettei se usein erkanisi eniten suostimistaan laeista; ponnistelkaamme, että näkisimme vain sen, mikä on, imartelematta itseämme sillä, että näemme muka kaiken; turhamaiselle ja huolimattomalle hengelle kaikki on ansaa ja salakaria.

Voidakseen arvioida kahden ensisijaisen kunnan analogiaa täytyy verrata kasvien osia ihmisten osiin, ja sitä, mitä sanon ihmisestä, täytyy soveltaa eläimiin.

Lajillamme, kuten kasveilla, on pääjuuri ja lisäjuuria. Ensimmäisen muodostavat kupeiden säiliö ja rintatiehyt, jälkimmäisiä ovat muut imusuonirungot. Sama käyttö, samat tehtävät kaikkialla. Nämä juuret kuljettavat ravinnon koko elimistyneeseen ruumiiseen.

Ihminen ei siis suinkaan ole ylösalaisin käännetty puu, jonka aivot olisivat juuret, sillä juuri on vain ensimmäisinä muotoutuneiden vatsa-aortan haarojen tuote. Ne muotoutuvat ainakin ennen kuin niitä peittää ulkokalvo, josta muodostuu ihmisen kaarna. Kasvin siemenestä havaitaan yhtenä ensimmäisistä sen pieni juuri, sitten sen varsi: yksi laskeutuu alas, toinen nousee ylös.

Keuhkot ovat lehtemme; lehdet täydentävät kasvien sisuksia niin kuin ne meissä korvaavat meiltä puuttuvat lehdet. Näillä kasvien keuhkoilla on niiden ulottuvuuden lisäämiseksi varret, ja siten niihin pääsee enemmän ilmaa; tämän ansiosta kasvit ja ennen kaikkea puut voivat hengittää jollakin tapaa helpommin. Mihin me tarvitsisimme lehtiä ja oksia? Suoniemme ja keuhkorakkuloittemme määrä on niin sopivassa suhteessa ruumiimme massaan, sen täyttämään ahtaaseen tilaan, että se riittää meille. Mikä nautinto onkaan tarkastella näitä suonia ja niissä tapahtuvaa verenkiertoa ennen kaikkea amfibioissa!

Mutta mikä vastaavuus olisi suurempi kuin se, jota kasvitieteen Harveyt ovat löytäneet ja kuvanneet¹! Ovatko Ruisch, Boerhaave ynnä muut löytäneet ihmisestä saman monilukuisen suonien sarjan kuin Malpighi, Loewenhock ja van Royen kasveista²? Sykkiikö kaikissa eläimissä sydän? Paisuttaako se niiden suonet verivirroilla, jotka kuljettavat tuntemiskyvyn ja elämän koko koneeseen? Lämpö, tuo Luonnon toinen sydän,

Ranskalainen lääkäri ja filosofi Julien Offray de La Mettrie (1709–1751) opiskeli nuorna miesnä teologiaa, mutta muutaman vuoden kuluttua hän vieraantui uskonnosta ja päätyi lopulta opiskelemaan lääketiedettä Alankomaiden Leideniin kliinisen lääketieteen isän Herman Boerhaaven (1668–1738) johdolla 1733–1734. Sen jälkeen hän perusti vastaanoton synnyinkaupunkiinsa Saint-Maloon ja julkaisi saman vuosikymmenen lopulla lääketieteellisiä tutkimuksia, jotka käsittelivät muun muassa huimausta ja sukupuolitauteja.

Kokemuslähtöisyyttä ja uudistuksia korostaneet satiirit olivat jo ehtineet mustata La Mettrien maineen, kun hänen ensimmäinen filosofinen teoksensa *Histoire naturelle de l'âme* (1745) tuomittiin poltettavaksi. La Mettrie pakeni Hollantiin, mutta hänen pääteoksensa *Ihmiskoneen* (*L'homme machine*, 1747) nostattama kohu ajoi hänet Preussiin, missä hän vietti loppuelämänsä Fredrik Suuren suojeluksessa. Viimeisinä vuosinaan seksuaaliasioista herpaantumattoman kiinnostunut La Mettrie kirjoitti lähinnä nautinnon filosofiaa käsitteleviä tutkimuksia. Hän kuoli sairastuttuaan Ranskan suurlähettilään luona nauttimastaan pasteijasta.

Filosofina La Mettrie rohkeni viedä materialistiset ja kokemusta korostavat ajatukset muita valistusajattelijoita pidemmälle, ja niin hän päätyi näkemään elolliset olennot koneina, jotka eroavat toisistaan ainoastaan mekanismin hienostuneisuuden perusteella. Huonon maineensa vuoksi La Mettrie sysättiin filosofian historian marginaaliin, ja sieltä hänet pelastivat vasta 1800-luvun materialistit.

L'Homme plante, Ihmiskasvi, on lyhyt kolmilukuinen traktaatti, jonka nimen La Mettrie arvattavasti valitsi voidakseen ratsastaa *Ihmiskoneen* paukkuvaikutuksella. Oheen suomennetussa kirjan ensimmäisessä luvussa La Mettrie esittelee ihmisen ja kasvien samankaltaisuuksia. Toisessa luvussa hän käsittelee eläimiä ja kasveja ja pyrkii osoittamaan, ettei kasvien toiminnan selittämiseen tarvita sieluoletusta. Viimeisessä luvussa hän korostaa, että ihminen on eläimiä ja kasveja ylempi elimistönsä etevämmyyden ansiosta, mutta kaikki elävät olennot ovat silti hänen mukaansa yhtä suurta sielutonta perhettä.

”Kasvit ovat koiraita ja naaraita ja pölyttävät kuten ihminen, yhdistymällä.”

tuo Maan ja Auringon tuli, joka tuntuu painuneen sitä maalailleiden runoilijoiden mielikuvitukseen; tuo tuli, sanon minä, saa myös nesteen kiertämään kasvien putkissa, sillä ne hengittävät niin kuin mekin. Mikäpä muu syy voisi saada kaiken maailmankaikkeudessa itämään, kasvamaan, kukkimaan ja lisääntymään?

Ilma tuntuu tuottavan kasveissa samoja vaikutuksia, jotka ihmisessä pannaan perustellusti hermojen hienonhienon nesteen vastuulle. Sen olemassaolo on todistettu tuhannella kokeella.

Juuri tämä aines ärsyyntymisellään ja pontevuudellaan saa joskus kasvit nousemaan vedenpinnan yläpuolelle, avautumaan ja sulkeutumaan niin kuin käsi avataan ja suljetaan: ilmiön tarkastelu on ehkä aiheuttanut niiden mielipiteen, jotka ovat sijoittaneet elämehenkiin eetterin ja väittäneet sen sekoittuvan niihin hermoissa³.

Jos kukilla on lehtensä tai *terälehtensä*, voimme pitää käsivarsiamme ja raajojamme vastaavina. *Nectarium*, joka toimii eräissä kukissa kuten tulppaanissa, ruusussa ja niin edelleen hunajan varastona, on maidon tyyssija meidän lajimme naaraspuolisessa kasvissa, kunhan koiras ensin saa tapahtumasarjan alulle. *Nectariumeja* on kaksi ja niiden sija on jokaisen *terälehd*en sivuttaissuuntaisella alustalla, välittömästi näkyvällä lihaksella, suurella rintalihaksella.

Tarkasteltakoon neitseellistä tai pikemminkin ei raskaana olevaa kohtua, jossa, jos niin tahdotaan sanoa, munasarja on kuin siemen, jota ei vielä ole hedelmöitetty. Naisen *Stylus*, varsi, on vagina; vulva ja venuskumpu rauhasistaan erittyvine tuoksuineen vastaavat *Stigmaa*, luottia; ja nämä, kohtu, vagina ja vulva, muodostavat *emin*; tämän nimen nykyajan kasvitieteilijät antavat kasvien kaikille naispuolisille osille.

Vertaan *siemenkotaa* raskaana olevaan kohtuun, koska sen tehtävänä on ympäröidä sikiö. Meillä on *siemenemme* kuten kasveilla, ja joskus se on ylitsevuotavainen.

Jos tyytyy ensisilmäykseen, lajimme sukupuolet erottaa *nectarium*, mutta yksinkertaisimmat tutkimukset eivät ole varmimpia: *nectariumiin* täytyy yhdistää *emi*, jotta löytäisi naisen olemuksen; ensimmäinen voi nimittäin vallan hyvin esiintyä ilman toista, mutta toinen ei koskaan ilman ensimmäistä, ellei sitten huomattavan pyylevissä miehissä, joiden rinnat muuten jäljittelevät naisen rintoja jopa niin pitkälle, että niistä saa maitoa, kuten Morgagni ja niin monet muut ovat havainneet⁴. Yhdelläkään umpeen kasvaneella naisella – jos nyt olentoa, jolla ei ole mitään sukupuolta, voi sanoa naiseksi – ei ole lainkaan povea; povi on ennen kaikkea kuin kasvatetun viiniköynnöksen silmu.

En puhu lainkaan *verhiöstä* tai pikemminkin *teriöstä*, koska se on meille vieras, kuten myöhemmin totean.

Riittää, sillä en suinkaan tahdo lähteä Cornelius Agrippan kalavesille⁵. Olen kuvannut kasvitieteellisesti lajimme kauneinta kasvia, tarkoitan naista: jos hän on siveä, häntä ei ole sen helpompi poimia vaikka hän olisi muuttunut kukaksi.

Meihin miehiin, Priapoksen poikiin, spermaattisiin eläimiin, riittää viskata yksi silmäys: *heteemme*, siis *siitin*, on kiertynyt ikään kuin sylinterimäiseksi putkeksi; ja siemenneste on hedelmöittävää *siitepölyämme*⁶. Muistutamme kasveja, joissa on vain koiras, olemme *monandria*, yksiheteisiä; naiset ovat *monogynia*, koska heillä on vain yksi vagina. Lopuksi ihmislaji, jossa koiras on erotettu naaraasta, kuuluu *Dieciae*-luokkaan: käytän kreikasta johdettuja ja Linnén kuvittelemia sanoja⁷.

Olen esittänyt jo muotoutuneiden kasvin ja ihmisen analogian, koska se on aistittavampi ja helpompi havaita. Seuraavaksi hienovireisempi analogia, jonka ammennan näiden kahden kunnan lisääntymisestä.

Kasvit ovat koiraita ja naaraita ja pölyttävät kuten ihminen, yhdistymällä. Mutta mistä muodostuu tämä tärkeä toimi, joka uudistaa koko Luonnon? Erittäin pienet ponnet lähettävät siitepölyn siemeniä, siitepölyllä

”Kasvien siemensyöksy kestää vain sekunnin tai kaksi: kestääkö meidän paljon kauemmin?”

on peitetty kukkien heteet, ja se on kiedottu näiden siemenen siemenkootaan melkein kuin tietyt munat, kuten Needham ja totuus sanovat⁸. Minusta tuntuu, että siemenemme pisarat vastaavat koko lailla näitä siemeniä ja pikkuruiset siittiöt niiden hiukkasia. Ihmisen *animalculukset* ovat todellakin sulkeutuneet kahteen nesteeseen, joista yleisin, eturauhasten neste, kietoo sisäänsä arvokaimman, varsinaisen siemennesteen; ja esimerkiksi jokainen siitepölyn hiukkanen todennäköisesti sisältää ihmiskasvin pienoismallina. En tiedä, miksi Needham piti viisaana kiistää asian, joka on niin helppo nähdä. Miten huolellinen lääkäri, yksi niistä, jotka väittävät seuraavansa pelkkää kokemusta, uskaltaa päätellä yhtä lajia koskevien havaintojen perusteella, että samat ilmiöt esiintyvät toisessa lajissa, jota hän ei oman tunnustuksensa mukaan ole kuitenkaan koskaan havainnoinut? Tällaiset hypoteettiset johtopäätökset eivät tee kunniaa esittäjälleen, sanon minä; sanaa ”hypoteesi” vihataan vain siksi, ettei niissä väitettyä asiaa ole tapahtunut. Needhamin tavoin ansioituneella miehellä luulisi olevan vielä vähemmän tarvetta päihittää Géoffroyn hypoteesi, sillä Géoffroy, sikäli kuin hänen kukkien rakennetta ja tärkeimpiä käyttötapoja koskevasta muistiostaan voim arvioida, on enemmän kuin arvannut, että kasvit hedelmöittyivät emeissään siitepölystä⁹. Tämä tulkoon sivumennen sanotuksi.

Kasvin neste liukenee mitään muuta paremmin aineeseen, jonka tarkoitus on hedelmöittää se; niinpä ainoastaan tämän aineen hienovireisin osa pääsee maaliin.

Eikö ihmisen siemennesteen hienovireisin osa kannakin samoin hänen matosensa tai hänen pienen kalansa aina naisen munasarjaan asti?

Needham vertaa hedelmöittävien ponsien toimintaa väkivaltaisesti kuumennettuun höyrykuulaan. Se näyttää myös muistuttavan eräänlaista pillisäkkiä niin luonnoltaan tai havainnoituna kuin myös hahmossa, jonka tämä nuori ja maineikas englantilainen luonnontutkija on meille kasvien siemensyöksystä antanut.

Jos jokaiselle kasville ominainen neste tuottaa tämän toiminnan käsittämättömästi, vaikuttamalla siitepölyn siemeniin – minkä muuten tekee tavallinen vesikin – ymmärrämmekö yhtään paremmin, miten nukkuvan ihmisen mielikuvitus tuottaa siemensyöksyjä kohdistumalla erektion ja ejakulaation tuottaviin lihaksiin, jotka joskus aiheuttavat samoja vahinkoja jopa yksin ja ilman mielikuvituksen apua? Emme, ellei sitten ole niin, että nämä kahdella puolella esiintyvät ilmiöt juontuvat yhdestä ja samasta syystä; tarkoitan ärsytyksen periaatetta, joka jännittää vieterit ja saa ne sitten laukeamaan. Puhdas vesi, ja ensisijaisesti kasvin neste, ei siis vaikuttaisi siitepölyn siemeniin sen kummemmin kuin veri ja henget lihaksiin ja siemennesteen varastoon.

Kasvien siemensyöksy kestää vain sekunnin tai kaksi: kestääkö meidän paljon kauemmin? En usko, vaikka pidättäytyminen tarjoaa tässä muunnelmia, jotka ovat enemmän tai vähemmän riippuvaisia siemenrakkuloihin kerääntyneestä siemennestestä. Laukeamisen täytyy olla lyhyt: liian pitkästä nautinnosta olisi tullut hautamme. Ilman ilmaa tai sisäänhengitystä yksikään eläin ei olisi voinut antaa elämää kuin omansa hinnalla, ja se olisi todellakin kuollut nautintoon.

Samat munasarjat, samat munat, sama hedelmöityskyky. Koska pieninkin spermapisara sisältää mitä suurimman määrän siittiöitä, se voi, kuten on nähty, tuoda elämän suureen määrään munia.

Kummallakin puolella myös sama hedelmättömyys, sama kyvyttömyys. Jos vain harvat siemenet pääsevät maaliin ja osoittautuvat todella hedelmällisiksi, vain harvat *animalculukset* tunkeutuvat naisen munaan. Mutta heti kun yksi on asettunut sinne ja saa siellä ravintoa kuin siitepölyn hiukkanen, kumpikin muodostaa ajan oloon omanlaisensa olennon, yksi ihmisen ja toinen kasvin.

Munat, tai kasvin siemenet, joita harhaanjohtavasti kutsutaan *iduiksi*, eivät koskaan muutu sikiöksi, ellei

tämä siitepöly hedelmöitä niitä; vastaavasti nainen ei tuota koskaan lapsia, ellei mies laukaise naiseen sisälmyksistään ikään kuin itsensä pienoismallia.

Pitääkö tämän siitepölyn olla kyllin kypsää ollakseen hedelmällistä? Nuorukaisen siemenneste ei ole otollisimmillaan siittämiseen, ehkä siksi, että matosemme on yhä koteloiässä, kuten Needhamin kääntäjä arveli¹⁰. Sama vika, kun on erittäin uupunut, epäilemättä siksi, että huonosti ravitut *animalculukset* kuolevat tai ovat ainakin liian heikkoja. Moisia siemeniä on turha kylvää, ovat ne sitten eläimen tai kasvin; ne ovat hedelmättömiä eivätkä ne tuota mitään. Viisaus on hedelmällisyyden äiti.

Lapsivesi, suonikalvo, napanuora, kohtu ja muut vastaavat tavataan kummastakin kunnasta. Pakeneeko ihmissikiö omin voimin äitinsä vankilasta? Kasvin sikiö tai uudissanalla sanoen *sikiöitynyt* kasvi putoaa pienimmästäkin liikkeestä heti, kun se on kypsä; se on kasvin synnytystä.

Jos ihminen ei ole kasvikunnan tuote *Dianen puun* ja muiden tavoin, ainakin hän on hyönteinen, joka työntää juurensa kohtuun niin kuin kasvin hedelmöitetty siemen omaansa¹¹. Ajatuksessa ei liene kuitenkaan mitään yllyttävää, sillä Needham havainnoi, että polyypit, siimajalkaiset ja muut eläimet lisääntyvät kasvamalla. Eikö ihmistäkin niin sanotusti leikata kuin puuta? Univeraalisti oppinut kirjailija on sanonut näin ennen minua. Tuo komeiden miesten metsä, joka peittää Preussin, on

edemenneen kuninkaan huolenpidon ja tutkimusten ansiota¹². Vielä suosiollisemmin henkeen vaikuttaa anteliaisuus; se on hengen yllyke, vain se voi ainoana leikata hengen niin sanotusti Marlin puutarhojen puiksi, ja lisäksi nämä puut kantavat kaikkein kauneinta hedelmää, vaikka ne ennen olisivatkin olleet hedelmättömiä¹³. Yllättääkö siis, että nykyisin kaunotaiteet pitävät Preussia kotimaanaan? Ja eikö hengellä ole oikeus odottaa mitä imartelevinta etevämyyttä ruhtinaalta, jolla itsellään on sitä niin paljon¹⁴?

Kasvien joukossa on lisäksi mustia ja mulatteja sekä tahoja, joihin mielikuvituksella ei ole lainkaan osaa, ellei sitten herra Colonnen mielikuvituksessa¹⁵. On eriskummallisia koristeita, hirviöitä, muhkuroita, kasvaimia, apinoiden ja lintujen häntiä: ja lopuksi suurimman ja ihmeellisimmän analogian muodostaa se, että kasvien sikiöt saavat ravintonsa, kuten herra Monroe on todistanut, noudattamalla sekä munimalla lisääntyvien että eläviä poikasia synnyttävien eläinten mekanismien sekoi- tusta¹⁶. Tämä riittänee näiden kahden kunnan analogi- suudesta.

Suom. Tapani Kūlpeläinen

(alun perin: *L'Homme plante. Chapitre premier (1748). Teoksessa La Mettrie, Oeuvres philosophiques I. Fayard, s. l. 1984, 285–291.*)

Suomentajan huomautukset

- 1 Englantilainen lääkäri William Harvey (1578–1657) osoitti, että veri kiertää suonissa sydämen toiminnan ansiosta.
- 2 Frederik Ruysch (1638–1731), hollantilainen kasvitieteilijä ja anatomi, joka tutki ihmisen verisuonistoa; Herman Boerhaave (1668–1738), hollantilainen kasvitieteilijä ja lääkäri; Marcello Malpighi (1628–1694), italialainen biologin ja lääkäri, jota pidetään kasvianatomian mikroskooppisen tutkimuksen pioneeri- na; Antoni van Leeuwenhoek (1632–1723), hollantilainen luonnontieteilijä, joka tutki kasvien lisääntymistä; Adriaan van Royen (1704–1779), hollantilainen kasvitieteilijä.
- 3 Kreikkalainen lääkäri Galenos (129–200) oli esittänyt, että ravinto muuttuu elimistössä verenkierron ja hengitetyn ilman ansiosta elämänhengeksi. Elämänhenki muuttui ensin animaaliseksi hengeksi, sitten aivoissa tislautumalla psyykkiseksi hengeksi.
- 4 Giovanni Battista Morgagni (1682–1771), italialainen anatomi. La Mettrie viitanee teokseen *Adversaria anatomica* (1717–1719).
- 5 Heinrich Cornelius Agrippa (1486–1535), saksalainen monioppinut, lääkäri ja okkultisti. Luonnonmaailman ja

- okkultisen maailman vastaavuuksilla oli suuri merkitys Agrippan ajattelussa. Agrippa kirjoitti myös naisia ylistävän teoksen *De mobilitate et praecellentia feminei sexus* (1529).
- 6 Kreikkalaisessa mytologiassa Priapos on isofallosinen hedelmällisyyden jumala, joka suojelee mieskuntoa. Roomalaiset käyttivät Priapoksen kuvia linnunpelättim- inä.
- 7 Carl von Linné (1707–1778), ruotsalainen luonnontutkija, jonka keskeinen elämäntyö oli nykyaikaisen taksonomian eli eliöiden luokittelun kehittäminen.
- 8 John Needham (1713–1781), englantilainen biologi. Needham kannatti alkusynnyin eli spontaanin generaation teoriaa, jonka mukaan elävät olennot syntyvät elottomasta aineesta.
- 9 Étienne-François Geoffroy (1672–1731), ranskalainen kemisti ja lääkäri. Geoffroy väitteli tohtoriksi 1704 tutki- muksella *An Hominis primordia, vermis?*
- 10 Needhamia ranskansi J. N. S. Allamand.
- 11 Diana oli roomalaisessa mytologiassa metsästyksen jumalatar, mutta ”Dianen puu” on Ranskan kuningas Henrik II:n suosikki Diane de Poitiers’n (1499–1566) Clayes-sous-Boisiin osapuulleen 1556 istuttama plataani. La Mettrien nykyaikainen englannintaja Ann Thom-

- son arvelee, että La Mettrie viittaa tässä koeputkessa eri aineita sekoittamalla aikaan saatuaan kristallimuodostelmaan.
- 12 Preussin kuningas Fredrik Vilhelm I (1688–1740) muun muassa uudisti Preussin koulujärjestelmän.
- 13 La Mettrie viittaa Ludvig XIV:n (1638–1715) vuodesta 1679 rakennuttaman Marlyn linnan puutarhaan, jossa pyrittiin luonnonmukaiseen vaikutelmaan. Linna purettiin 1806.
- 14 La Mettrie kehuu Preussin kuningas Fredrik II Suurta (1712–1786), joka valistuneena itsevaltiaana suosi aikansa älymystöä. La Mettrie eleli Fredrikin suojeluksessa vuodesta 1747 aina 1751 tapahtuneeseen kuolemaansa saakka.
- 15 Francesco Maria Colonna (1649–1726), ranskaksi Colonne, Carbognanon ruhtinas, alkemisti. Tähdistä ennustamisen perusteella Colonna muun muassa ilmoitti Voltairelle (1694–1778), että tämä kuolisi 32-vuotiaana. *Histoire naturelle de l’univers*, jossa Colonna käsittelee luonnonmaailman omituisuuksia, julkaistiin jälkeensä jääneiden paperien pohjalta ranskaksi 1734.
- 16 Alexander Monro (1697–1767), skotlantilainen lääkäri.